ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 122, Kasım 2021, s. 324-333

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.52799>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
29.09.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.11.2021

Arş. Gör. Dr. Dilek DEDE

İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
dilekdede@istanbul.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8686-6870

TÜRKİYE’DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME DÜZENLEMELERİ: 1980-2015 DÖNEMİ SİYASAL KOŞULLARI BAĞLAMINDA BİR İNCELEME¹

Öz

Bu çalışmada 1980-2015 döneminde Türkiye’de öğretmenlerin yetiştirilmesine dair düzenlemeler incelenmektedir. Araştırma soruları: “1980-2015 döneminin siyasal koşullarında, Türkiye’de öğretmenlerine yetiştirilmesine ilişkin düzenlemeler nasıl değişmektedir? Söz konusu düzenlemelerdeki değişimin ilkökul öğretmenlerinin statüsüne yansması nasıl açıklanabilir? Yöntemsel olarak, nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesine giren bir çalışmadır. 1980-2015 döneminde öğretmenlerin yetiştirilmesine ilişkin düzenlemelerdeki değişim, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) görünümü ve dönemin ekonomik koşulları çerçevesinde ele alınmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde 1980-2015 döneminin siyasal bağlamı; Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) görünümü ve ekonomik koşullar çerçevesinde ele alınmaktadır. İkinci bölümde, ilkökul öğretmenlerinin yetiştirilmesi ve atanmasına ilişkin düzenlemeler değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde, siyasal bağlamın özellikleri çerçevesinde söz konusu düzenlemelerdeki değişimler ve bu değişimin ilkökul öğretmenlerinin statüsüne yansması kısaca değerlendirilmiştir. Çalışmada, Türkiye’de öğretmenlerinin yetiştirilmesine ilişkin

¹Bu çalışma 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programında yazar tarafından savunulan “*Kamu Politikası Yapımının Kurumsal Değişim Çerçevesiyle Açıklanması: Türkiye’de İlkökul Öğretmenlerinin İstihdam Kurumları Örneği*” isimli Doktora tezinin ikinci bölümünden üretilmiştir.

düzenlemelerindeki değişimin, siyasal bağlamın özellikleriyle açıklanabileceği iddia edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Siyasal Bağlam, Öğretmen Yetiştirme, Yasal Düzenlemeler, YÖK, Dünya Bankası.

REGULATIONS FOR TRAINING OF TEACHER IN TURKEY: AN ASSESSMENT WITHIN THE CONTEXT OF THE POLITICAL CONDITIONS IN THE PERIOD OF (1980-2015)

Abstract

The regulations on the training of teachers in Turkey have been assessed during the 1980-2015 period. "How are the rules for the training of teachers in Turkey changing in the political conditions of the 1980-2015 period? How can the change in these regulations be explained to the status of teachers in Turkey? In methodology, this study encompasses document review from qualitative research patterns. The difference in the training regulations of teachers between 1980-2015 is addressed in the context of the Turkish Grand National Assembly (Turkish Parliament) view and the economic conditions of the period. The first section of the study covers the 1980-2015 period, the view of the Turkish Grand National Assembly (Parliament), and the economic conditions. The second section describes the regulations for the training of teachers. Changes in regulations have been tackled through the political context and their reflection on the status of teachers. The study's main argument is that changes in teacher training regulations can be clarified through the political conditions in 1980-2015.

Keywords: Political Context, Teacher Training, Teacher Assignment, Legal Regulations, HEI (YÖK), World Bank

GİRİŞ

Türkiye’de öğretmen yetiştiren kurumlar alan yazında 1839 Tanzimat döneminde başlatılmaktadır. (Ergin, 1977, Koçer, 1967, Akyüz, 1978, Bilim, 1984, Somel, 2010). Ancak bu çalışmada, öğretmen yetiştiren kurumların yasal boyutu, öğretmenlerinin yetiştirilmesine dair yasal düzenlemeler, Türkiye’nin siyasal koşullarındaki değişim de dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, 1980-2015 döneminde Türkiye’de ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesine dair düzenlemeleri incelemek olarak belirlenmiştir. Araştırma soruları: “1980-2015 döneminin siyasal koşullarında, Türkiye’de ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesi ve atanmasına ilişkin düzenlemeler nasıl değişmektedir? Söz konusu düzenlemelerdeki değişim ilkokul öğretmenlerinin statüsüne yansımaları nasıl açıklanabilir?

Yöntemsel olarak, nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesine giren bir çalışmadır. Belirtilen hususlar dikkate alınarak, bu çalışma İlkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesine ilişkin düzenlemelerdeki değişime odaklanmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde (1980-2015) döneminin siyasal bağlamı; Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) görünümü ve ekonomik koşullar çerçevesinde ele alınmaktadır. İkinci bölümde, ilkokul öğretmenlerinin

yetiştirilmesi ve atanmasına ilişkin düzenlemeler açıklanmıştır. Sonuç bölümünde, siyasal bağlamın özellikleri çerçevesinde söz konusu düzenlemelerdeki değişimler ve bu değişimin ilkökul öğretmenlerinin statüsüne yansımaları kısaca değerlendirilmiştir. Çalışmada, Türkiye’de ilkökul öğretmenlerinin yetiştirilmesi ve atanmasına ilişkin düzenlemelerindeki değişimin, siyasal bağlamın özellikleriyle açıklanabileceği iddia edilmektedir.

Türkiye’nin Siyasal Koşullarının Özellikleri (1981-2015)

Anayasanın kabulü sonrası yeni seçim yasasıyla kurucuları MGK tarafından onaylanmak şartıyla yeni partiler kurulabilirdi. Siyasal partilerin toplumsal kesimlerle bağlantı kanalları kapatılarak toplum temelli siyasal partilerin oluşturulması engelleniyordu. 6 Kasım 1983 seçimlerine katılmasına izin verilen üç parti Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Halkçı Parti (HP) ve Anavatan Partisiydi (ANAP). MDP, generallerle özdeşleşen partiydi. HP, CHP’nin geleneksel Kemalist kanadını temsil ediyordu. ANAP 1978 yılından sonra başlatılan ekonomik reform programının yürütücüsü olan Turgut Özal liderliğindeydi. Askeri bürokrasi MDP’yi açıkça, HP’yi dolaylı olarak desteklediğini gösteriyordu. Bu durum ANAP’ın demokratik bir siyasal parti algısı oluşturmasını kolaylaştırdı. Bu durumun sonucu olarak ANAP oyların %45’ini alarak iktidar kurma görevini üstlendi. ANAP, ideolojik akımların ve çıkar gruplarının koalisyonunu oluşturuyordu. Sanayi burjuvazisi, Anadolu’da yer alan küçük ticaret burjuvazisinin mensubu olduğu eski AP, İslamcı ideolojinin temsilcisi MSP ve milliyetçi MHP’nin desteğini aldı. 1987 seçimleriyle ANAP’ın etkisiyle asker sivil ilişkileri dengeye oturdu. Siyasal talepler tartışılmaya başlandı. Bu süreçte hem sivil toplum hem de kamu bürokrasisi nezdinde yeni açılımlar ve girişimler gündeme geldi. Siyasal bağlamın toplumsal kimlikler ekseninde yeni açılımlara zemin hazırladığı bu süreçte kimlik temelli partiler yükselirken, hizmet temelli siyasal partiler güç kaybetti. Bu süreçte hem hizmet programını hem de toplumsal kimliklere dayalı siyaseti benimseyen Refah Partisi seçmen desteğini artırarak alternatif bir iktidar partisi oldu (Çınar, 2011:27-30).

Bu sürecin ekonomik yapısına bakacak olursak 1978 sonrası dış kredilerden yararlanmak için uygulanamayan yeniden yapılandırma programları 1980 darbesiyle uygulamaya kondu. Bunun sonucu olarak dış borçlar arttı. Yeniden yapılanma programları üç kısımdan oluşuyordu. Ödemeler dengesinin iyileştirilmesi, enflasyonla mücadele ve ihracata dönük serbest piyasa ekonomisinin yaratılması. Bu programın uygulanması için ihraç mallarla rekabet edebilmek için Türk lirasının devalüasyonu yapıldı. Enflasyon ve tüketimi azaltmak için faiz oranları yükseltildi. Ücretler donduruldu, devlet destekleri azaltıldı. İhracat için teşvikler arttırıldı. Bankacılık sektöründeki kısıtlamaların kaldırılmamış olması ve faizlerdeki aşırı artış ile bankaların bu alanda kısıtlamalar yüzünden faaliyet gösterememesi simsarlara fırsat sağladı. Yeni ekonomi yapısının yükü hem sanayideki hem de kamu kesimindeki ücretlilerin üzerindeydi. Fiyat artışları ve ücret dondurma politikaları 1979-1989 döneminde satın alma gücünde %40-%60 düzeyinde düşüşe neden oldu. (Yılmaz, 2014: 253-255; Zürcher, 2010: 440-441)

1990’lara gelindiğinde toplumsal farklılıkların bastırılmasıyla istikrar ve güven ortamını tesis eden siyasal bağlam yerini kimlik siyasetine dayalı özgürlükçü bir ortama bıraktı. Merkez-sağ partilerin vesayetçi asker sivil bürokrasiyle uzlaşısına dayanan hizmet siyasalarına dayalı iktidar yöntemi farklı siyasal kimliklerin taleplerini kapsayan bir iktidar yöntemine doğru evirildi. Merkez-sağ ve merkez sol partilerin kalkınma ve refah öncelikli iktidar yaklaşımı, yeni gelişen toplumsal kimliklerin taleplerine yanıt vermekte yetersiz kaldı. Hizmet-kimlik ikilemine

dayanan seçmen beklentisi kimlikten yana tavır koydu. Hizmet odaklı merkez partiler zayıflarken kimlik taleplerini önceleyen milliyetçi ve İslamcı ideolojiye dayanan partiler güçlendi. Merkez partilerin yolsuzluk ve alternatif bir ekonomik programdan yoksunluğu da bu ortamı hazırladı. (Ete, 2011: 10)

Refah Partisi (RP) merkez partilerin kalkınma programlarıyla siyasal talepleri dikkate alma ilkelerini birleştirince siyasal bağlam yeniden konumlandı. 1995 seçimlerinin sonuçları bu konumlanışı açıkça göstermektedir. 1995 seçimlerinde RP oyların %21,4’ünü alarak en yüksek oy oranını aldı. ANAP %19,7 ile ikinci parti oldu. DYP ise 19,2 ile üçüncü parti oldu. Demokratik Sol Parti (DSP) oyların 14.7’sini CHP ise %10 barajını aşabilmişti. Hükümeti kurma görevi ANAP-DYP partilerine verildi. En yüksek oyu RP almasına karşılık diğer partiler RP ile koalisyon hükümeti kurmadı. ANAP RP ile anlaşmanın eşğine gelmesine karşılık büyük sanayi burjuvazisi koalisyonu engelledi. DYP-ANAP koalisyonu ise iç çatışmalar ve DYP hakkında verilen yolsuzluk soruşturmasını ANAP’ın desteklemesi sonucu DYP hükümetten çekildi. Yeni hükümet kurma görevi RP’ye verildi. RP, DYP’nin destek vermesi durumunda yolsuzluk soruşturmasını askıya alacağını söyledi. Bu şartlarda DYP-RP hükümeti kuruldu. RP’nin faizlere yaklaşımı ve İsrail’e dair beyanları AB’ye giriş sürecini sekteye uğrattı. DYP yolsuzluk soruşturması tehdidi yüzünden çekilmeyi göze alamazken RP seçimlerdeki başarısına güveniyordu. (Tok, 2014: 140-143).

Siyasal bağlamın yeniden konumlanışına tepki olarak “idareci-merkez siyaseti” ve vesayetçiliği güçlendirmek için 28 Şubat 1998 süreci başlatıldı. Bu süreç, “istikrarın, refahın ve güvenliğin” sembolü olan Kemalist dönemin tek parti dönemini yeniden harekete geçirmeyi amaçlar. Ancak bu süreçte siyasetçiler, 1980 darbesinin kurucu aktörü olan “Türk Silahlı Kuvvetleri”nin delegeleri olarak konumlanmış, “çok partili siyasal rejim kurma” söylemiyle siyasal bağlam yeniden düzenlenmişti. TSK bu süreci iktidara doğrudan el koyarak değil, 1980 Anayasası ile kurumsallaştırdığı yasal/kurumsal araçlar² ve kamu-oyu oluşturarak yönetti. TSK sürece doğrudan müdahale etmeden toplumun bir kesimini siyasal rejimin koruyucusu ilan etti. Bu durum irticacı-laik karşıtlığını güçlendirdi. (Çınar, 2011: 27).

Bunun sonucu olarak RP’ne karşı, laik cephenin baskısıyla yasadışı eylemlerin odağı olduğu gerekçesiyle kapatılma davası açıldı. Baskının etkisiyle DYP’de istifalar yaşandı. DYP’den istifa eden milletvekilleri Demokratik Türkiye Partisini kurdu. Cumhurbaşkanı Demirel gerilimi azaltmak için ordunun isteğine uydu. Hükümet kurma teklifini ANAP’a götürdü. ANAP-DSP-DTP koalisyon hükümeti kuruldu. Böylece laik restorasyon süreci tamamlandı ve bu koşullarda 1999 seçimlerine gidildi. (Dağı, 2010: 123-124, Koçal, 2014: 63-67).

1990 sonrası ekonomik yapıya bakacak olursak, 1980’li yılların ekonomi politikaları zenginle fakir arasındaki farkı arttırdı. İthalat, ihracat ve inşaatlardan yapılan servetler yeni bir sınıf yarattı. Öte yandan satın alma gücü azalmış, yoksulluk artmıştı. Ekonomik yapıda serbest piyasaya geçiş 1988’den itibaren sendikalara daha fazla ağırlık kazandı. İşçilerin huzursuzluğu 1990-1991 döneminde genel grevle sonuçlandı. Bu grevler sonucu elde edilen kazanımlar büyük sanayi sektörü ve KİT çalışanlarını kapsıyordu. Küçük sanayi işletmeleri

² Bu araçlardan en önemlisi Milli Güvenlik Kurulu’dur (MGK). MGK’nın tüm üyeleri askerlerden oluşmaktadır. MGK sekreteri başbakan adına tüm bakanlıkları denetlemektedir. Nitekim RP’nin anti-laik etkisini azaltmak için zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması, imam-hatip okullarının kapatılması, irticayı destekleyen memurların işten atılması, yurtdışında bulunan öğrencilerin takibi gibi bir dizi “talep” MGK aracılığıyla Başbakanlığa iletilmiştir.

sendikalar haklarının alanı dışındaydı. Bu süreçte taşeronlaşmanın yükselişi genel olarak tüm işçi kesimini olumsuz etkiledi. 1991-1993 döneminde DYP geleneksel küçük işletmeler ve çiftçileri, SHP devlet memurları ve kısmen işçilerin şartlarını iyileştirecek siyasaları savundu. ANAP ise büyük sanayi burjuvazisini temsil ediyordu. Bu süreçte ANAP “Türk Sanayiciler ve İş Adamları Derneği”ne, DYP küçük ve orta işletmeleri temsil eden “Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği”ne yakın duruyordu. Bu süreçte sebest piyasa ekonomisinin kurumsallaşması ülke ekonomisini dış şoklara duyarlı hale getirdi. Bunu aşmak için 5 Nisan 1994 istikrar önlemleri-vergi reformu, bağımsız Merkez Bankası gibi- ilan edildi. Kısmi iyileşme gerçekleşmekle birlikte bu süreçte dış kaynaklı finansal destek sağlanamadı. 1995-1997 dönemine gelindiğinde durgunluk ve işsizliğin artmasıyla enflasyon kontrol altına alınabildi. Sendikalar üye kayıpları ve fon eksikliği nedeniyle direnişte bulunamadı. Dış fon desteklerinin sağlanması ancak özelleştirme yasalarının yürütülmesiyle mümkün oldu. Özelleştirmeler ve devlet arazilerinin satışı ve karaborsayla mücadele sonucu elde edilen gelirler dış borç ve enflasyonla mücadele sorunlarında kullanılmak yerine popülist politikalar izlenerek emekli ve memur aylıklarına zam yapıldı. 1998 yılına gelindiğinde ülkede durgunluk başladı. Bunun nedeni Rus mali krizi olarak gösterilmektedir. 1999 seçimleri sonrası özelleştirme ve devlet harcamalarının sınırlandırılmasından oluşuyordu. Ücret artışları reel enflasyon yerine beklenen enflasyonuna göre belirlendi. Liranın değeri düşünce döviz fiyatları yükseldi. Bu durumdan dış ticaret dengesi olumsuz etkilendi. Ekonomik daralmanın sonuçları 2002 seçimlerini belirledi. (Zürcher, 2010: 240-252, Öniş, 2010: 261-264)

Merkez-sağ partilerin geleneksel aracılık işlevini sürdüremeyip toplumsal desteklerini yitirmesi, 2002 seçimlerine bir siyasal restorasyon olarak yansıdı. 3 Kasım 2002 seçimleri, 28 Şubat sürecinin doğrudan tarafı ve muhatabı olan partileri meclise taşıırken bu sürecin uygulayıcısı olan partileri siyasal temsil alanının dışında bıraktı. AKP bir yandan geleneksel sağ politikayı yetersiz bulan orta sınıfın değişim talebini AB süreciyle ilişkilendirerek demokratikleşme alanında birçok hamle yaptı. Öte yandan merkez sağ partilerinin hizmet politikalarını sürdürerek ekonomik istikrar yönünde siyasalar üretti. Bu süreçte toplumsal talepleri bastırma- değişim ve demokratikleşme eksenindeki siyasal bağlamda konumlandı. CHP ve bürokrasi ilk seçeneği, İş dünyası ve medya ikinci seçeneği destekledi. Ordu ise her iki seçeneği benimsedi. (Zürcher, 2010: 122-123; Ete, 2011: 16)

2007 seçimleriyle AKP oylarını yükselterek iktidar partisi oldu. İkinci iktidar döneminde birinci iktidar döneminden farklı olarak daha sistematik ve bir paradigma çerçevesinde hareket etti. İdareci merkez siyasetinin aktörleriyle bu süreçte mücadele etti. Bu bağlamda bir yandan “makbul vatandaş” üretmek amacıyla bastırılan etnik mezhepsel, dinsel, siyasal bütün kimlikleri tanımak ve toplumsal kimliklerin bastırıldığı süreçte “mağdur” olan kesimleri bölücülük ve irtica tehdidinden kurtarmak için devletin kimlikler karşısında tarafsız bir duruş sergilemesi doğrultusunda demokratik açılım sürecini gündeme aldı. Öte yandan makbul vatandaş yaratmak amacıyla diğer kimlikleri bastırarak gücünü meşrulaştıran asker-sivil bürokrasinin siyasal sistem içindeki konumunu ve ayrıcalıklarını ortadan kaldıracak şekilde siyasalar üretti. Bunu yaparken ilk olarak askeri yargının yetkilerini daralttı. Öte yandan orduyu sivil denetime açarak darbe sürecinin aktörlerinin yargılanmasının önünü açtı. Askeri bürokrasinin sisteme müdahale etme imkânı daraltılınca vesayet yetkileri ve siyasal sistemi denetleme imkânları yargı bürokrasisine kaydı. Yasama ve yürütme organlarının kararları yüksek yargının denetimi altına girdi. AKP bu süreci aşmak için Anayasa Mahkemesi ve HSYK kurumlarını yeniden yapılandırmak amacıyla referanduma gitti. Referandum süreci hem toplumsal kesimler hem de siyasal aktörler arasında kutuplaşma ve ciddi tartışmalara yol açtı.

Referandum, “demokratikleşme sürecini hızlandıran” önerilerin kabulü ile sonuçlandı. Bu durum askeri ve idareci merkezîyetçi vesayetin el değiştirmesi olarak okunabilir. (Türk, 2011: 213-220)

2011 seçimleriyle üçüncü iktidar dönemine geçen AKP, “yeni siyasal sistem”, yeni Türkiye ve yeni anayasa tartışmalarını gündeme taşıdı. Türkiye’nin temel bileşenlerini yeni Türkiye paradigmasıyla değiştirerek siyasetin bağlamını kökten değiştirdi. Bu süreçte siyasi partiler, idari aktörler ve toplumsal güçler eski-yeni Türkiye şeklinde yeniden konumlandı. Siyasal bağlamın yeniden konumlandığı bu süreçte siyaset-bürokrasi-toplum ilişkileri bağlamında AKP toplumsal taleplerin ve değişimin sözcülüğünü yaptı. (Yıldırım, 2011: 18-20)

Bu dönemin ekonomik yapısına bakıldığında özel teşebbüsler artarken emek piyasası da dünya ekonomisine eklenme sürecine dâhil olmuştur. Devleti küçülterek, emek piyasasını esnekleştirerek emek maliyetlerini düşürmek bu dönemin temel ekonomik hedeflerini oluşturmuştur. Özellikle 2003/4857 sayılı İş Kanunu’yla sermaye hareketliliği sağlanırken, 2008 Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası’yla emek piyasasının esnekleştirilmesi ve emek tiplerinin çeşitliliği arttırılmıştır. Böylece emek piyasanın esnekliği sağlanmıştır. (Mütevellioğlu ve Işık, 2019: 159-204)

Türkiye’de İlkokul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi: (1981-2015)

1975-1980 döneminde siyasal sorunlar ve baskılar nedeniyle öğretmen yetiştirme süreci aksadığı için mektupla öğretim gibi hızlandırılmış öğretmen yetiştirme yöntemlerine başvurulduğu önceki bölümde belirtilmişti. 23-26 Haziran 1981 tarihli 10. Milli Eğitim Şurasında Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler arası işbirliğinin desteklenmesi gerekli görülmüştür. Bu iş birliğinin temel nedeni toplum içinde demokratiklik ve özerklik ilkelerinin uygulanması için özgür düşünce, eleştiri ve araştırmayı geliştirecek bir öğretmen yetiştirme ortamını yaratmak şeklinde ifade edilmiştir. (MEB, 1981: 15-20).

10. Şura kararının uygulaması 1982 yılında iki yıllık Eğitim Enstitülerin yüksekokul adıyla üniversitelere bağlanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu düzenleme uygulamaya geçmeden önce ilkökul öğretmeni yetiştiren kurumlar iki öğretmen yetiştiren kurum bulunmaktadır. İlki iki yıllık eğitim enstitüleriyle öğretmen yetiştirmektedir. İkincisi üniversitelerin farklı bölümlerden eğitim bölümlerine kabul ettiği öğrencilerle yürütülen öğretmenlik sertifikası programıyla öğretmen yetiştirmektedir. (YÖK, 2007: 35). Bu uygulamaların en büyük sorunu programlar arası koordinasyonun olmamasıdır.

1982-1983 öğretim yılında iki yıllık eğitim enstitüleri "Eğitim Yüksek Okulu" olarak üniversitelere bağlandılar. 1989/876 sayılı kararla bu okulların süreleri dört yıla çıkarılarak Eğitim Fakültelerinin "Sınıf Öğretmenliği" bölümüne eklenmesi kararlaştırılmıştır. Öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarına öğretmen adayı yetiştirmek için 1989-1990 öğretim yılından itibaren "Anadolu Öğretmen Lisesi" uygulamasına geçilmiştir. (Başer, 1995: 18).

Bu dönem için belirtilmesi gereken önemli bir nokta 1980 sonrası Türkiye’de yürütülmesi planlanan Dünya Bankası, Yüksek Öğrenim Kurumu ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğinde öğretmen yetiştirme modeli, 1986 yılında Carnegie Forumunda yayınlanan "Bir Ulus Hazırlanıyor: 21. Yüzyıl İçin Öğretmenler" Bildirgesi sonuçlarından yola çıkar. Bu bildirgede öğretmenlik standartlarını belirleyecek ulusal komite oluşturulması, öğretmenlerin Fen-Edebiyat programlarından lisans almak koşuluyla öğretmenlik sertifikası alması karara bağlanmıştır (Okçabol, 2005: 130). Bu kararlar özellikle 1992 sonrası düzenlemelerle

Türkiye’ye aktarılmıştır.

1992/3837 sayılı yasa ile ilköğretim öğretmenlerinin 4 yıllık fakülte mezunu olması önkoşulu getirilmiştir. 1992 -1994 yıllarında MEB’in YÖK ile yaptığı yazışmalara bakıldığında, öğretmen yetiştirmek için düzenlenen ve içeriğini her üniversitenin kendisinin belirlediği bir uygulama olarak öğretmenlik sertifika programı yerine içeriğinin MEB tarafından belirlendiği bir sertifika programı talebi görülmektedir. Sertifika programlarının 40-50 saatlik çok kısa programlar olarak hazırlanması, öğretmen yetiştirmekten uzak olması, öğretmen yetiştirmenin daha uzun soluklu bir programla sağlanabileceği düşüncesiyle, MEB’ği bu talebi ortaya koymuştur. (YÖK, 2007: 44)

YÖK’ün 1997 tarihli kararıyla Eğitim Fakültelerinde öğretmen niteliğini arttırmak için bütün Eğitim Fakültelerinde tek tip öğretmen yetiştirilmesine yönelik ortak program hazırlanmıştır. 1997/22449 sayılı YÖK yazısı ile DB/YÖK işbirliği ile hazırlanan ders kitaplarının okutulması istenmiştir. (Kafadar, 2001: 296). 1998 yılında getirilen düzenlemeyle üniversitelerin bölüm yapısı Milli Eğitim Bakanlığı’ndaki okul yapılaşması örnek alınarak düzenlenmiştir. Eğitim Fakültesi uygulama okulu olarak tasarlanmış, eğitim dersleri formasyon dersleri ile sınırlandırılarak 1,5 yıllık tezsiz yüksek lisans programları ile eğitim fakülteleri dışında öğretmen yetiştirilmesi uygulamaya geçmiştir (Okçabol, 2005: 129-131).

2004/5204 sayılı yasayla, 1973/1739 sayılı yasanın öğretmenlerin yetiştirilmesine ilişkin hükümlerinde değişiklik yapıldı. Buna göre öğretmenlik mesleğine kariyer basamakları getirildi ve kıdem ve maaş açısından hiyerarşik olarak yüksekte düşüğe doğru; başöğretmen, uzman öğretmen ve öğretmen şeklinde üç statü oluşturuldu. Yasanın gerekçesi ve Milli Eğitim Komisyonu’nun (MEK) teklifinde bu düzenleme şöyle ele alındı:

Göreve ilk başladığı günden, emekli oluncaya kadar geçen meslek hayatı süresince öğretmen sıfatı dışında başka bir kategoride değerlendirilmeyen öğretmenler, Devlet memurluğu statüsünün gereği hak ve menfaatlerindeki doğal gelişmeler ile bazı kişisel yaklaşımlar dışında yenileşme ve gelişme yönünde teşvik edilmemişlerdir. Oysa öğretmenler, diğer bazı meslek mensuplarından farklı olarak her alandaki değişim ve gelişmeleri izlemek, bilgilerini hep taze tutarak bunları yeni nesillere aktarmak durumundadırlar. Bunun sağlanması, Devletimiz ve Milletimizin geleceği bakımından bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu durum karşısında, öğretmenler için bilgide ve iş başarımında yarışmayı ön plana çıkaracak bir teşvik sisteminin kurulması gereği duyulmuştur. Bu gereğin bir sonucu olarak da madde ile adaylık döneminden sonra öğretmenlik mesleği; öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen olarak üç kariyer basamağına ayrılmakta ve öğretmenlerin meslekî ve kişisel gelişimlerine imkân ve fırsat yaratılmaktadır. (MEKGSK, 2007)

Bu düzenlemeyle teşvik sistemi kurulmak istenmiş, tek kaynaktan yetiştirilen öğretmen ilkesi ve uygulaması, farklı öğretmenlik statüleri oluşturularak yeniden düzenlenmiştir. 2006-2007 yıllarında getirilen düzenlemeler, 1998 yılında uygulanmaya başlayan öğretmen yetiştirme modelinin sekiz yıllık uygulaması sonucu gözlenen aksaklıkları onarma amacını taşımaktadır. Düzenlemelerin gerekçesinde sekiz yıl boyunca akademisyen, MEB, sivil toplum kuruluşları iş birliği ile düzenlenen çalıştaylarda öğretmen yetiştirme modelini iyileştirmeye yönelik alınan kararların uygulanması ve bu süre içinde ilköğretim ders programlarında meydana gelen değişikliklerin, öğretmen yetiştirme programlarına yansıtılması amacı vurgulanmıştır. Bu düzenlemelerle fakültelerin müfredatında düzenlemeler yapılmıştır. (YÖK, 2007: 45)

2005 yılında getirilen düzenleme ile ders programlarının içeriği teorik alandan çıkarılarak, uygulama alanına yaklaştırılması amaçlanmışsa da Yıldırım'ın aktardığına göre öğretmen yetiştirme modelinde teorik derslerin ağırlığı daha da arttırılmıştır. Bu durumda 2006 yılında getirilen düzenlemeyle eğitim fakültelerinin müfredatlarına esneklik tanınmış, programlar arası uyumsuzluk devam etmiştir. (Yıldırım, 2011: 12-14).

Gedik ve Şendağ'a göre (2015: 84). 1999 yılında getirilen akreditasyon programları uygulaması ve Bologna süreci ile gelen yaşam boyu öğrenme ile bu uygulamaların desteklenmesi öğretmen yetiştirme sorununu tam olarak çözememiştir. Çünkü bu düzenlemeler öğretim üyelerinin iş yükü yoğunluğu sebebiyle nitelikli olarak uygulamaya aktarılamamıştır. 2015 yılında kabul edilen öğretmen yetiştirme modeli 1997 düzenlemesinin taşıdığı bütün aksaklıkları yeni bir boyuta taşımış yaşam boyu öğrenme programının bir parçası olarak öğretmenlik sertifika programı kimliğiyle tüm lisans ve yüksek lisans öğrencilerine uygulanabilir bir nitelik kazanmıştır. 2014 yılına gelindiğinde aday öğretmenlik kurumu yeniden düzenlenmiş, sözlü sınav uygulaması getirilerek öğretmenlerin yetiştirilmesi ve öğretmen olacakların belirlenmesi için yeni bir değerlendirme sistemine geçilmiştir. Bu düzenlemede performans esası dikkate alınmıştır.

Aday öğretmenler, en az bir yıl fiilen çalışmak, adaylık döneminde herhangi bir disiplin cezası almamış olmak ve performans değerlendirmesine göre başarılı olmak şartlarını sağlamak kaydıyla, yapılacak yazılı ve/veya sözlü sınava girmeye hak kazanırlar. Sınavda başarılı olanlar öğretmen olarak atanır. Sınavda başarılı olamayanlar bir başka il veya ilçede görevlendirilerek, bu kişilere bir yıl içinde tekrar sınava girme hakkı tanınır. Sınava girmeye hak kazanamayanlar ile üst üste iki defa sınavda başarılı olamayanlar aday öğretmen unvanını kaybeder ve memuriyetle ilişkisi kesilir. (Resmi Gazete, 2014)

1980-2015 alan-yazında uluslararası düzene eklenmenin gerçekleştiği dönem olarak tanımlanmaktadır. Bunun öğretmen yetiştiren kurumlara yansması, 1973 yılında getirilen öğretmen olmak için yükseköğrenim görmek koşulunun bu dönemde uygulanmasıdır. Öğretmen yetiştiren kurumlar 1983 değişikliğiyle YÖK'e bağlı eğitim fakülteleri olarak düzenlenmiştir. 1990'lara gelindiğinde YÖK ve Dünya Bankası işbirliği ile oluşturulan stratejik planlara göre öğretmen yetiştirme uygulamalarının yapıldığı görülmektedir. Ancak öğretmen açığının fazlalığı nedeniyle öğretmenlik eğitimi almamış kişilerin kısa dönemli pedagoji eğitimleriyle öğretmen olmaları bu dönemde de devam etmiştir. Bu dönemde uygulanan ekonomik programlar neticesinde kamu kesiminin yükü sabit gelirli kesim ve memurlara yansımıştır. Bu durum 1990-1994 döneminde söz konusu kesimlerin greviyle sonuçlanmıştır. Hükümet bu durumu aşmak için ek zam uygulamalarıyla öğretmenlerin mali durumunu iyileştirme yoluna gitmiştir.

2000 yılından sonra Türkiye’de siyasal bağlamın yeniden konumlanmasıyla birlikte 2004/2840 sayılı yasayla öğretmenlikte başöğretmen, uzman öğretmen ve öğretmen şeklinde üç farklı öğretmenlik statüsü oluşturulmuştur. Bu uygulama 2014/6528 sayılı yasayla getirilen düzenlemeyle kaldırılarak, aday öğretmenlikte sözlü sınav şartı getirilmiştir. Böylece tek kaynaktan öğretmen yetiştirme ilkesi, farklı statü ve nitelikte öğretmen yetiştirme şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Öğretmen yetiştirmede görülen bu parçalı yapının, 2005-2011 dönemindeki yansması asli öğretmen, sözleşmeli öğretmen ve ücretli öğretmen şeklinde üç kadro türüne göre öğretmen atamasının yapılması şeklinde olmuştur. 2011/632 sayılı KHK ile sözleşmeli öğretmenlik kadrosu kaldırılarak, asli ve ücretli öğretmenlik kadro uygulamalarının

devam etmesi merkezi bağlamın yeniden konumlanmasının kanıtı niteliğindedir.

SONUÇ

1980-2015 alan-yazında uluslararası düzene eklenmenin gerçekleştiği bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bunun öğretmen yetiştiren kurumlara yansması, 1973 yılında getirilen öğretmen olmak için yükseköğrenim görmek koşulunun bu dönemde uygulanmasıdır. Öğretmen yetiştiren kurumlar 1983 değişikliğiyle YÖK’e bağlı eğitim fakülteleri olarak düzenlenmiştir. 1990’lara gelindiğinde YÖK ve Dünya Bankası iş birliği ile oluşturulan stratejik planlara göre öğretmen yetiştirme uygulamalarının yapıldığı görülmektedir. Ancak öğretmen açığının fazlalığı nedeniyle öğretmenlik eğitimi almamış kişilerin kısa dönemli pedagoji eğitimleriyle öğretmen olmaları bu dönemde de devam etmektedir. 2000 yılından sonra Türkiye’de siyasal bağlamın yeniden konumlanmasıyla birlikte 2004/2840 sayılı yasayla öğretmenlikte başöğretmen, uzman öğretmen ve öğretmen şeklinde üç farklı öğretmenlik statüsü oluşturulmaktadır. Bu uygulama 2014/6528 sayılı yasayla getirilen düzenlemeyle kaldırılarak, sözlü sınav şartı getirildi. Böylece tek kaynaktan öğretmen yetiştirme ilkesi, farklı statü ve nitelikte öğretmen yetiştirme şeklinde yeniden düzenlendi. 2000 sonrası dönemde öğretmen yetiştirmede parçalı yapının varlığı gözlenmektedir. Bu dönemde öğretmen atamaları, asli öğretmen, sözleşmeli öğretmen ve ücretli öğretmen şeklinde üç kadro türüne göre yapılmaktadır. 2011/632 sayılı KHK ile üç kadro türüne dayalı öğrenim atama yapısı değişikliğe uğradı. Söz konusu KHK ile sözleşmeli öğretmenlik kadrosu kaldırılarak, asli ve ücretli öğretmenlik kadro uygulamaları devam etti. Bu durum, merkezi bağlamın yeniden konumlandığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1978). *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri: 1848-1940*. Doğan Basımevi.
- Başer, N. (1995). *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Deneyimi (1948–1995)*. Milli Eğitim Basımevi.
- Bilim, C. (1984). *Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma: 1839-1876*. Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Çınar, M. (2011). 2000’li Yıllarda Türkiye’de Siyaset. H. Ete (Ed.), *2000’li Yıllar Türkiye’de Siyasi Partiler*, içinde (s.25-58). Meydan Yayınları.
- Dağı, İ. (2010). Adalet ve Kalkınma Partisi: Güvenlik ve Meşruiyet Arayışında Kimlik, Siyaset ve İnsan Hakları Söylemi. H. Yavuz (Ed). *AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri* içinde (s.121-139). Kitap Yayınevi.
- Ergin, N. O. (1977). *Türk Maarif Tarihi 1-2. Cilt*. Eser Matbaası.
- Ete, H. (2011). Sunuş. H. Ete (Ed). *2000’li Yıllar Türkiye’de Siyasi Partiler* içinde (s.7-23). Meydan Yayınları.
- Kafadar, O. (11-13 Ocak 2001). Özerklik İlkesi ve Eğitim Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması. *Eğitimde Yansımalar VI: 2000 Yılında Türk Milli Eğitim Örgütü ve Yönetimi Ulusal Sempozyumu* içinde (s.290-297). Hüseyin Hüsnü Tekışık Eğitim Araştırma Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Koçal, V. (2014). Ak Partinin Siyasal Sosyolojisi: Türkiye’de Muhafazakâr Dönüşümün

- Toplumsal Temelleri. N. Tok, M. Özel, A. V. Koçal (Ed). *Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye’nin AK Parti’li Yılları* içinde (s.19-128). Orion Yayınları.
- Koçer, H.A. (1967). *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*. Yargıçoğlu Matbaası.
- Millî Eğitim Bakanlığı (1981). *Onuncu Millî Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi.
- Millî Eğitim, Kültür, Gençlik Spor Komisyonu. (2007). *METK ve DMK’da Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı*, Dönem 22, Yasama Yılı 2, 1/817 sayılı Rapor.
- Mütevellioğlu, N. & Işık, S. (2009). Türkiye’de Emek Piyasasında Neoliberal Dönüşüm. N. Mütevellioğlu ve S. Sönmez (Ed). *Küreselleşme, Kriz ve Neoliberal Dönüşüm* içinde (s.159-204). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Okçabol, R. (2005). *Öğretmen Yetiştirme Sistemimiz: Tarihsel Gelişim, Bugünkü Durum Ve Öğretmen Eğitimi Sorununa Bir Sistemler Yaklaşımı*, Ütopya Yayınevi.
- Öniş, Z. (2010). Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Ekonomi, Politigi. H. Yavuz (Ed). *AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri* içinde (s.259-286). Kitap Yayınevi.
- Somel, S. A., (2010). *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*. İletişim Yayınları.
- Şendağ, S. & Gedik N. (2015). Yükseköğretim Dönüşümünün Eşiğinde Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sorunları: Bir Model Önerisi, *Eğitim Teknolojisi: Kuram ve Uygulama*, 5 (1),72-91.
- T.C. Resmi Gazete. (2014). *Millî Eğitim Temel Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, No: 6528, 14.03.2014.
- Tok, N. (2014). Yeni Sağ, Türkiye ve Adalet ve Kalkınma Partisi. N. Tok, M. Özel, A. V. Koçal (Ed). *Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye’nin AK Parti’li Yılları* içinde (s.129-160). Orion Yayınları.
- Türk, H. B. (2014). *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A. (2011). Öğretmen Eğitiminde Çatışma Alanları ve Yeniden Yapılanma. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 1 (1),1-17.
- Yıldırım, E. (2011). 2000’li Yıllarda AKP. H. Ete (Ed). *2000’li Yıllar Türkiye’de Siyasi Partiler* içinde (s. 59-104). Meydan Yayınları.
- Yılmaz, R. (2014). Teorinin Pratiğe Üstünlüğü: Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partili Yıllar. N. Tok, M. Özel, A. V. Koçal (Ed). *Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye’nin AK Parti’li Yılları* içinde (s.227-274). Orion Yayınları.
- Yüksek Öğrenim Kurumu (2007). *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri: 1982-2007*. Yüksek Öğrenim Kurumu Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İletişim Yayınları.